

УДК: 94 (477): 092

© І. Передерій (Київ)

ПУБЛІЦИСТИЧНА ТА КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ В'ЯЧЕСЛАВА ЛИПІНСЬКОГО ДОРЕВОЛЮЦІЙНОГО ПЕРІОДУ

У статті розглянуто публіцистичну та культурно-просвітницьку діяльність В'ячеслава Липинського у дореволюційний період. Висвітлено його співробітництво у газеті "Рада" та інших українських виданнях, спробу створити власні суспільно-політичні часописи "Przegląd Krajowy" та "Przegląd Ukraiński". З'ясована участь В. Липинського у культурно-просвітницькому русі, зокрема його перекладацька, видавнича та доброчинна діяльність для українських "Просвіт".

Ключові слова: В'ячеслав Липинський, публіцистична діяльність, видавнича діяльність, доброчинна діяльність, "Просвіта".

Геній українського діяча польського походження В'ячеслава Казимировича Липинського виявився у надзвичайно плідній та розмаїтій діяльності, провідні напрями якої охоплюють історичну та соціологічну науку, політику та дипломатію, публіцистику та просвітництво. Без застережень можна стверджувати, що це видатний мислитель, – один із найяскравіших представників консервативно-монархічного напрямку в українській суспільно-політичній думці ХХ століття.

Багатюща спадщина В. Липинського потребує ґрунтовного вивчення та осмислення, адже ім'я цього непересічного діяча й досі залишається відомим переважно науковцям-фахівцям. Аналіз його діяльності та доробку першими почали здійснювати представники діаспори [1, 8, 9, 10, 11, 17, 26]. Причому спочатку це були переважно однодумці та соратники В. Липинського. Інтерес до спадщини й ідей В. Липинського особливо посилювався з боку західних дослідників після Другої світової війни [2, 3, 7, 19, 21]. Що ж до вітчизняних науковців, то вони розпочали активне вивчення персоналії В. Липинського лише після проголошення незалежності України. За цей час з'явилася низка наукових розвідок, котрі стосуються тих чи інших напрямів діяльності "українця за вибором". Це насамперед праці Т. Осташко [18], В. Масненка [16], І. Гирича [6], Ю. Терещенка [24] та інших дослідників [4, 20, 22]. Нам же видається цікавим детально вивчити і проаналізувати такі сфери діяльності В. Липинського дореволюційного періоду, як публіцистика та культурне просвітництво. Саме це і є метою пропонованої наукової розвідки. Відповідно до мети завданням дослідження стало вивчення документальних та інших джерел, що стосуються згаданої сторінки життя видатного діяча.

Народився В. Липинський у селі Затурці на Волині у польській шляхетській родині. 1902 року закінчив Першу класичну київську гімназію, де зблизився з українофільським середовищем та долучився до "хлопоманів" Фах агронома та соціолога здобував в університетах Кракова та Женеви. З липня 1913 року оселився на власному хуторі Русалівські Чагарі (поблизу Умані), котрий отримав у спадок по материнській лінії.

Вже у дореволюційний період В'ячеслав Липинський розпочинає активну громадсько-політичну діяльність, значною частиною котрої була, зокрема,

публіцистика та просвітництво. Публіцистика для Липинського, за свідченням І. Гирича, була важливим засобом апеляції до широкої громадськості [6, с. 105]. На той час своєрідним речником ідеї відродження підросійської України була газета "Рада". Саме її співробітником В. Липинський був протягом усього передвоєнного часу, підтримуючи тісні зв'язки з редакцією через фактичного редактора Сергія Єфремова. Саме в "Раді" В. Липинський опублікував свою першу замітку. Ця подія сталася навесні 1908 року. Згадку про це знаходимо у листі В. Липинського до Б. Грінченка від 9/22 березня 1908 року [13, с. 347]. Публікація була присвячена оглядові польської популярної літератури, яка, на думку В. Липинського, була корисна і придатна для перекладу українською мовою з метою подальшого використання її в роботі українських "Просвіт".

Відтоді В. Липинський активно публікувався в "Раді". За показником А. Струтинської, протягом 1910 – 1911 років саме в цьому часописі було надруковано 13 із 17 написаних в той час статей В. Липинського [23].

Того ж 1908 року у В. Липинського виникає задум створити власний суспільно-політичний часопис, який би пропагував ідею територіалізму та участі української шляхти польського походження й культури у політичному та національному відродженні України. В середині червня В. Липинський спеціально зустрічався в Києві з Б. Ярошевським, котрий мав стати відповідальним секретарем тижневика "Przegląd Krajowy". Під час зустрічі вони обговорили перші заходи щодо створення газети та розпочали пошук коштів для цього [14, с. 501]. Часопис мав видаватися в Києві. Друга зустріч діячів відбулася на початку 1909 року.

Перший номер тижневика під назвою "Przegląd Krajowy" планувалося видати 15 квітня 1909 року, а з початку травня часопис мав виходити регулярно. Про це В. Липинський повідомляв у листі до В. Доманицького від 3 квітня 1909 року [14, с. 547]. Однак Б. Ярошевський у відповідальний момент підвів В. Липинського і відмовився від співробітництва, мотивуючи це браком коштів. Відповідальним секретарем тижневика став поляк "крайової" орієнтації Леон Радзійовський. На думку В. Липинського, цей діяч не був надійною опорою у справі видання часопису для поширення серед польської шляхти на Україні української національної свідомості. А тому у Липинського виникають навіть думки про зречення від фактичного редакторства газети. Про це він писав у листі до В. Доманицького від 27 – 30 квітня 1909 року [14, с. 552].

Наприкінці літа 1909 року В. Липинський остаточно розчарувався в перспективі "Przegląd Krajowy'ого", пояснюючи це його невиразністю у національному плані та компромісним характером. Як вважає дослідник І. Гирич, В. Липинський "переріс це видання вже в момент його започаткування" "Przegląd Krajowy" відіграв певну позитивну роль у справі відмежування частини українських поляків від позицій крайнього шовінізму та ідеї відновлення Речі Посполитої в "історичних кордонах". Але для пробудження національної свідомості та утвердження пропагованих В. Липинським ідей територіалізму, що полягали у співробітництві "з поляка-

ми на нашій землі, по скільки вони себе признаватимуть горожанами України” [5, с. 166], часопис давав небагато. Особливо В. Липинського непокоїв той факт, що газета виходила польською мовою, працюючи тим самим на польську культуру. Тому він поставив за мету з початку 1910 року оновити склад редакції, замінивши крайовців людьми української орієнтації.

Газета поступово досягла успіхів. Її передплата зросла до 200 примірників, а разом із роздрібним продажем наклад доходив до тисячі примірників. Але в цілому часопис виявився збитковим, коштів на його видання постійно бракувало. В. Липинський намагався врятувати ситуацію, змінивши періодичність виходу газети на місячну, а також шляхом видання популярного додатку “Селянська книга”. Однак всі ці заходи не дали очікуваного результату. Тому в січні 1910 року загальні збори редколегії через нестачу коштів ліквідували видання [6, с. 106 – 107].

Незабаром В. Липинський збирався започаткувати замість ліквідованого “Przegląd Krajowy”го місячник “Przegląd Ukraiński”. Для цього В. Липинський відновив співпрацю з Б. Ярошевським. Разом вони ходили ще 13 та 29 вересня 1909 року за порадою до М. Грушевського, котрий тоді перебував у Києві. Про ці відвідини у своєму щоденнику М. Грушевський залишив запис, у якому йдеться про те, що вони хотіли “радитися – чи вести далі “Przegląd Krajowy”, чи перейти на “Przegląd Ukraiński” в чисто українському дусі” [25].

В. Липинський отримав дозвіл на новий часопис уже в середині грудня 1909 року. Планувалося, що видання матиме дев’ять розділів і буде публікувати урядові розпорядження, статті з питань громадського, державного й економічного життя, літератури, науки, мистецтва, белетристику, критику, огляди внутрішнього та закордонного життя, огляди сучасної літератури та новини книжкового ринку, бібліографію тощо. Обов’язки відповідального редактора В. Липинський покладав на себе. Однак задуми його не здійснилися через те, що Б. Ярошевський остаточно відмовився співпрацювати з Липинським [6, с. 107].

Протягом 1910 – 1911 років В. Липинський продовжував активно співпрацювати з часописом “Рада”, хоча в цій співпраці не обходилося і без певних прикрих моментів, оскільки самостійницькі погляди Липинського були не дуже зрозумілі для народницько-демократичного загалу. Однак саме через редактора “Ради” С. Єфремова Липинський підтримував зв’язки і з іншими українськими журналами. Зокрема, на замовлення С. Єфремова В. Липинський написав статтю для московського журналу “Украинская жизнь”, присвячену польсько-українським взаєминам “Политика польских руководящих сфер по отношению к Украине”. Туди ж була надіслана стаття про Василя Доманицького – видатного українського літературознавця, публіциста, громадського діяча, історика, популяризатора кооперативного руху, котру В. Липинський спочатку надрукував у “Раді”, а пізніше С. Єфремов передрукував у збірнику, присвяченому пам’яті В. Доманицького, що був близьким другом В. Липинського [15, с. 676].

Із публіцистичною діяльністю В. Липинського тісно була пов’язана і його культурно-просвітницька робота. Її початок слід віднести ще до 1907 року. За дорученням видатного українського натхненника просвітницького руху Бориса Грінченка В. Липинський почав підбирати науково-популярний матеріал з польської літератури, який, на його думку, доцільно було б перекласти українською мовою. Щоправда, як свідчить листування із Б. Грінченком, Липинський дійшов висновку, що більшість польських книжок не придатна для перекладу, оскільки має «якийсь спеціальний “дух” [13, с. 346]. Але вже навесні 1908 року В. Липинський уклав відповідний список польської літератури. Її оглядові, як ми вже зазначали, і була присвячена перша публіцистична стаття Липинського, видрукована у “Раді”. В. Липинський навіть здійснив переклад деяких із цих книжок. І Грінченко звертався до нього з проханням дати щось із перекладеного для “Просвіти”.

Великого значення В. Липинський надавав поширенню просвіти серед селянства, зокрема, популярної літератури економічно-хліборобського змісту. З цією метою він під час лікування у Закопаному разом із Василем Доманицьким задумав організувати в Києві “маленьке видавництво популярних книжок для селян”. Першою планувалося видати брошуру В. Доманицького “Про селянське господарство у чужих землях”, яка врешті була надрукована наприкінці березня 1908 року під назвою “Як хазяюють селяни у чужих краях” [13, с. 347 – 348]. Звичайно, спільну діяльність Липинського та Доманицького із друкування брошур просвітницького змісту для селян навряд чи можна назвати справжнім видавництвом. Це визнавав і сам Липинський: “По правді кажучи, наше видавництво, може, надто шумно зветься “видавництвом”, бо дотопер ми ледве маємо змогу видати дві книжечки”. Крім того, Липинський визнавав, що їх видавнича діяльність цілком залежить від фінансових можливостей, котрі не були блискучими [13, с. 348].

І. Гирич цілком слушно вказує на альтруїзм Липинського у просвітницьких справах. Так, коли В. Доманицький писав кооперативні брошури, то Липинський часто з власної кишені оплачував поліграфічні послуги, домовлявся з видавцем, вибирав папір, дбав про зовнішній вигляд видання і взагалі брав на себе багато організаційних клопотів [6, с. 110].

Однак найнеобхіднішими, як вважав В. Липинський, були книжки, котрі сприяли формуванню національної свідомості народу. До таких він найперше відносив “Кобзар” Тараса Шевченка. У листі від 15 червня 1908 року до Василя Доманицького, котрий був упорядником видання “Кобзаря” 1907 року, Липинський згадував про популярність цього твору та пропонував другові написати статтю до “Ради” яка б звернула увагу петербурзької української громади на необхідність нового видання [14, с. 502]. Тоді ж Липинський викупив за власний кошт у Петербурзі 50 примірників “Кобзаря” і розіслав по різних містах і селах Волині [14, с. 505].

Восени 1908 року Липинський наголошував у листі до Доманицького на важливості його праці з упорядкування та підготовки до друку “Кобзаря”:

“...Це я вповні оцінив тільки тепер, коли побачив, що “Кобзарь” робить на селі, та й не тільки на селі, а всюди у нас. Люде тут за «Кобзарем» просто побиваються...” [14, с. 515].

Розуміючи важливість розвитку просвітнього руху в українському селі, В. Липинський відгукнувся у 1908 році на заклик до громадянства священника Перфецького пожертвувати книжки для організації просвітнього гуртка у Кобиляках на Полтавщині, що був опублікований у газеті “Рада”. Липинський надіслав цілу “маленьку “бібліотеку”, яка, безумовно, добре прислужилася у справі започаткування кобиляцької “Просвіти” [14 с. 530].

Липинський мріяв разом із Доманицьким започаткувати та видавати селянську газету, вважаючи це ділом, “для котрого попрацювати варто” [14, с. 552]. Взагалі, видавнича справа для Липинського видавалася конче важливою, а тому він радів появі кожного нового українського часопису. Відомий також випадок, коли Липинський змусив видавця часопису “Світова зірниця” Й. Волошиновського під загрозою опублікування статті в пресі відновити припинене ним видання газети [14, с. 534].

Із епістолярія В. Липинського дізнаємося, що він допомагав Б. Грінченку в підборі польських книжок для популярного видання про гетьмана Івана Мазепу. Так протягом літа-осені 1907 р. Липинський надіслав декілька книг, зокрема “Пан Гетьман Мазепа” Равіти-Гавронського [13, с. 346, 348]. Крім того, він радив Б. Грінченкові використати як взірць для створення української дитячої читанки читанку польського автора Бржезінського “Podaneek dla młodzieży” надіслав твори польського поета “української школи” Тимка Падури [13, с. 347, 343].

Було у планах В. Липинського і розпочати восени 1908 року роботу над написанням популярних просвітнянських брошур з історії України. Так, зокрема, він пропонував київській “Просвіті” та особисто Б. Грінченку підготувати брошкри “Берестечко” та “Богун”. Але, на жаль, пізніше повідомив, що ця робота на певний час відкладена [13, с. 349].

Отже, як бачимо, у дореволюційний період В’ячеслав Липинський виявив себе як талановитий публіцист, котрий друкував свої статті політичної та культурно-просвітницької тематики у різних українських часописах. Він був також організатором громадсько-політичних видань – “Przegląd Krajowy” та “Przegląd Ukrainiński”. І хоча другий, на жаль, так і не побачив світ, однак В. Липинським була здійснена величезна робота щодо його започаткування. Не менш плідною були й потуги В. Липинського на ниві культурного просвітництва. Його пошукова, перекладацька, видавнича та доброякісна діяльність мали велике значення для досягнення головної мети культурно-просвітнього руху – ширення знань, освіти серед народу України, а, отже, формування його національної свідомості.

Джерела та література:

1. Андрієвський А.М. Правно-політичний і філософський світогляд Вячеслава Казимировича Липинського // <http://www.lrc.org.ua/lipinsky/zbirnyk/zbirnyk-ua-andrievsky.html>; 2. Білас Л. В. Липинський і «територіалізм» // Сучасність. – Мюнхен. – 1962. – №2, 3; 3. Босий В. В’ячеслав Липинський – ідеолог української трудової монархії. – Торонто: З друкарні Українського робітника, 1951; 4. Вільчинський Ю. Українська національна ідея в історії В. Липинського // II Міжнародний конгрес українців: Філософія. – Львів, 1994. – С. 33 – 41; 5.

Вячеслав Липинський: З епістолярної спадщини: Листи до Д. Дорошенка, І. Кревецького, Р. Метика, О. Назарука, С. Шелухіна / Упоряд. Т. Осташко, Ю. Терещенко. – К., 1996. – 456 с.; 6. Гирич І. Вячеслав Липинський у світлі його листування з дореволюційних часів // У кн. В.Липинський. Повне зібрання творів, архів, студії. Серія “Архів”. Листування / Ред. Я. Пеленський, Р. Залуцький, Х. Пеленська та ін. – Т.1. (А-Ж) – К.:Смолоскип, 2003. – 960 с. – С. 83 – 118; 7. Гришко В., Базілевський М., Коваль П. В’ячеслав Липинський та його творчість. – Нью-Йорк, 1961; 8. Забаревський М. (Дорошенко Д.) В’ячеслав Липинський і його думки про українську націю і державу. – Відень, 1925 (Аусбург, 1946); 9. Заїкин В. Вячеслав Липинський як історик // <http://www.lrc.org.ua/lipinsky/zbirnyk/zbirnyk-ua-zaikin.html>; 10. Ішак А. Погляди В. Липинського на релігію в державнім будівництві // <http://www.lrc.org.ua/lipinsky/zbirnyk/zbirnyk-ua-ischak.html>; 11. Козак М. Життя і діяльність В’ячеслава Липинського // Дзвони. – 1932. – №6. – С. 29 – 35; 12. Листи В. Липинського до М. Гехтера / У кн. В.Липинський. Повне зібрання творів, архів, студії. Серія “Архів”. Листування / Ред. Я. Пеленський, Р. Залуцький, Х. Пеленська та ін. – Т.1. (А-Ж) – К.:Смолоскип, 2003. – 960с. – С. 289 – 297; 13. Листи В. Липинського до Б. Грінченка / У кн. В.Липинський. Повне зібрання творів, архів, студії. Серія “Архів”. Листування / Ред. Я. Пеленський, Р. Залуцький, Х. Пеленська та ін. – Т.1. (А-Ж) – К.:Смолоскип, 2003. – 960с. – С. 343 – 351; 14. Листи В. Липинського до В. Доманицького / У кн. В.Липинський. Повне зібрання творів, архів, студії. Серія «Архів». Листування / Ред. Я. Пеленський, Р. Залуцький, Х. Пеленська та ін. – Т.1. (А-Ж) – К.:Смолоскип, 2003. – 960с. – С. 507 – 571; 15. Листи В. Липинського до С. Сфремова / У кн. В.Липинський. Повне зібрання творів, архів, студії. Серія “Архів”. Листування / Ред. Я. Пеленський, Р. Залуцький, Х. Пеленська та ін. – Т.1. (А-Ж) – К.:Смолоскип, 2003. – 960с. – С. 660 – 684; 16. Масненко В.В. Історичні концепції М. Грушевського та В. Липинського. Методологічний і суспільно-політичний виміри української історичної думки 1920-их років. – Київ, Черкаси: Брама – ІСУЕП, 2000. – 284 с; 17. Назарук О. Вячеслав Липинський – відновитель державної ідеології України. – Чикаго, 1926. – 32 с; 18. Осташко Т. В’ячеслав Липинський: постать на тлі доби // Український історичний журнал (далі – УІЖ). – К., 2007. – № 2. – С. 113 – 130; 19. Пеленський Я. В’ячеслав Липинський // Збірник “Української літературної газети» за 1956 р. – Мюнхен, 1957. – С. 197 – 213; 20. Попович М. В’ячеслав Липинський і український консерватизм // В’ячеслав Липинський: історико-політологічна спадщина і сучасна Україна. – Київ – Філадельфія, 1994. – С. 42 – 53; 21. Рудницький І. В’ячеслав Липинський (історик, політичний діяч і мислитель) // Сучасність. – Мюнхен. – 1961. – № 6. – С. 74 – 90; 22. Смолий В., Ричка В. В’ячеслав Липинський та його праця «Україна на переломі» // УІЖ – 1992. – №2. – С. 141 – 143; 23. Струтинська А. Бібліогр. покажчик до писань В. Липинського // Дзвони. – 1933. – №6; 24. Терещенко Ю. В Липинський і український суспільно-політичний рух у Галичині у 1907 – 1917 рр. Причинки до історії. // <http://www.tereschenko1-ua.html>; 25. Центральний державний історичний архів України у м. Києві. – Ф. 1235, оп. 1, спр. 25, арк. 298, 318; 26. Чижевський Д. В. Липинський як філософ історії // Дзвони. – 1933. – №6.

Perederiy I.

Publicism and civilized manner educative activity of Vyacheslav Lypynskiy of pre-revolutionary period

In the article a publicism and a civilized manner educative activity of V. Lypynskiy in a pre-revolutionary period is considered. It is reflected his collaboration in a newspaper “Rada” and other Ukrainian editions, attempt to create the own social and political magazines of “Przegląd Krajowy” and “Przegląd Ukrainiński”. Found out participating of V. Lypynskiy in to in a civilized manner elucidative motion, in particular him of translating, publishing and eleemosynary activity for Ukrainian “Prosvita’s”.

Key words: Vyacheslav Lypynskiy, publicism activity, publishing activity, eleemosynary activity, “Prosvita”.